

Prawosławne ośrodki życia monastycznego na Ziemi Drohiczyńskiej

ks. Mirosław Demczuk

Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska

ORCID: 0000-0001-7429-1638

kerim6@poczta.onet.pl

rev. Demczuk M., *Orthodox centers of monastic life in the Drohiczyn Region*, Elpis, 24 2022: 97-102.

Abstract: The religious past of the Polish Autocephalous Orthodox Church is very rich. Monasticism is an indispensable element of the tradition and life of the Orthodox Church. One of the conditions to have autocephaly in the Orthodox Church is having monasteries. Therefore, none of the Orthodox churches can be independent and fully formed without a steady state. Monasteries are the spiritual school for bishops. In this article was presented the genesis of the monastic life in the Drohiczyn Region. There was briefly discussed the meaning of monastic life in Orthodoxy. Also attention was focused on the development of the Orthodox Church in Drohiczyn. There was presented the history of the creation of the Monastery of the Transfiguration of the Lord, the Monastery of St. Spirit in Drohiczyn and the Monastery in Wirów.

Streszczenie: Przeszłość zakonna Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego jest bardzo bogata. Monastycyzm stanowił i stanowi nieodzowny element tradycji i życia Kościoła Prawosławnego. Aby uzyskać autokefalię, należy posiadać klasztory, jest to jeden z warunków, które musi spełniać Kościół Prawosławny. Dlatego też żaden z lokalnych Kościołów Prawosławnych nie ma prawa do kanonicznej niezależności i nie może być w pełni sformowany bez stanu zakonnego. Bowiem to klasztory są właśnie szkołą duchową przyszłych biskupów. W niniejszym artykule omówiona została geneza życia monastycznego na Ziemi Drohiczyńskiej. Omówiono zostało pokrótce znaczenie życia monastycznego w prawosławiu. Przedstawiono początki życia monastycznego na Ziemi Drohiczyńskiej – przenikanie chrześcijaństwa. Uwaga skupiona została na rozwoju Prawosławia na terenie miasta Drohiczyzna. Omówiona została historia powstania Monasteru Przemienia Pańskiego, Monasteru Św. Ducha na terenie Drohiczyzna oraz Monasteru w Wirowie.

Keywords: monasticism, monasteries, Drohiczyn Land, Orthodoxy

Słowa kluczowe: monastycyzm, monaster, Ziemia Drohiczyńska, prawosławie

Życie duchowe Cerkwi prawosławnej cechuje wielkie bogactwo form, z których szczególnie istotną jest monastycyzm. Monastycyzm jest barometrem życia duchowego. Rozwój czy upadek życia duchowego w każdej epoce zależy od stanu monastycyzmu. W monastycyzmie wschodnim nie ma wielu reguł zakonnych. Życie monastyczne zazwyczaj jest oparte o zasady dookreślone w regułach św. Bazylego Wielkiego i św. Teodora Studyty. Według tych reguł głównym celem mniszego życia jest zjednoczenie z Bogiem w całkowitym wyrzeczeniu się życia świeckiego.

Źródła monastycyzmu należy szukać w Osobie i nauce Jezusa Chrystusa: „Bądźcie więc wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski” (Mt 5, 48)¹. Chrześcijańska doskonałość polega na naśladowaniu Chrystusa, który nakazuje swoim uczniom porzucenie ojca i matki, rozdanie ubogim całego swego mienia i pójście za Nim. Wejście na drogę wyrzeczenia się świata związane jest ze złożeniem ślubów: ubóstwa, czystości/dziewictwa i posłuszeństwa. „Rzekli Mu uczniowie: – Jeśli tak ma się sprawa człowieka z żoną, to nie warto się żenić. On zaś im odpowiedział:

– Nie wszyscy to przyjmują, tylko ci, którym jest to dane. Bo są niezdatni do małżeństwa, którzy z łona matki takimi się urodzili i są niezdatni do małżeństwa, których ludzie takimi uczynili, a są także bezzenni, którzy ze względu na królestwo niebieskie sami zostali bezzenni. Kto może pojąć, niech pojmuje!” (Mt 19, 10-12)”. Życie monastyczne jest bardzo istotne dla funkcjonowania Cerkwi prawosławnej. Życie duchowe prawosławia cechuje się wielkim bogactwem form. Zmagania ascetyczne (cs. *podwigi*) anachoretów, słupników, starców czy szalonych dla Chrystusa (cs. *jurodiwyje Christa radi*) stanowią zachętę dla wszystkich chrześcijan. Świeccy wiele zyskują dzięki posiadaniu przewodnika duchowego oraz pielgrzymowaniu do monasterów. Pomocne jest dla nich również czytanie literatury ascetycznej.

Niniejszy artykuł ukazuje, jak rozwijało się prawosławne życie monastyczne na przygranicznej Ziemi Drohiczyńskiej, od początku chrystianizacji tych ziem. Życie monastyczne na Ziemi Drohiczyńskiej jest ściśle powiązane z lokalną chrystianizacją, i nie jawi się jako twór sztuczny, narzucany przez czynniki zewnętrzne. Rozwojowi Prawosławia na Ziemi Drohiczyńskiej towarzyszył dynamiczny rozwój monastycyzmu na tych terenach.

¹ Cytaty z Pisma Świętego za: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu Biblia tysiąclecia*, (2007). Poznań

Historyczne wprowadzenie w monastycyzm na Ziemi Drohiczyńskiej

Monastycyzm na terenie Polski od wieków stanowi nieodzowny element jego tradycji i współczesnego życia. W XI w. całe dorzecze górnego i środkowego Bugu weszło w skład państwa ruskiego książąt kijowskich, a następnie wołyńsko-halickich. Wraz z chrystianizacją i kolonizacją tych ziem przez książąt ruskich, nad rzekami powstawały osady, w których zakładano cerkwie. W XIII w. większa część Ziemi Podlaskiej weszła w skład Księstwa Halicko-Wołyńskiego i znalazła się pod zwierzchnictwem biskupów włodzimierskich. Zależność tych ziem od książąt ruskich wywarła istotny wpływ na dzieje i charakter Cerkwi prawosławnej nad Bugiem i Narwią.

Drohiczyn już we wczesnym Średniowieczu był ważnym ośrodkiem życia polityczno-gospodarczego i religijnego. Był także siedzibą protopopii, czyli dekanatu, cerkiewnej jednostki organizacyjnej średniego szczebla. Podlasie nie stanowiło osobnej struktury organizacyjnej Kościoła prawosławnego. Istnieje przypuszczenie, iż pierwotnie cerkwie podlaskie podlegały jurysdykcji biskupów turowsko-pińskich (Jabłonowski, 1909, 227; Sosna, 1978, 64). Na terenie Drohiczyzna w XVI w. funkcjonowały już dwa klasztory prawosławne: Przemienienia Pańskiego i Świętej Trójcy, a także trzy cerkwie parafialne: Narodzenia NMP, św. Barbary i św. Proroka Eliasza. W Drohiczyźnie znajdowała się siedziba protopopii, która to swym zasięgiem obejmowała całą Ziemię Drohiczyńską. Istnienie pięciu parafii prawosławnych, w tym dwóch zakonnych, stanowi dowód na to, że Drohiczyń był bardzo ważnym centrum religijno-kulturowym Kościoła prawosławnego na Ziemi Podlaskiej. Biorąc pod uwagę znaczną odległość od stolicy diecezji, protopopi drohiccy wypełniali często funkcje biskupów włodzimiersko-brzeskich. Warto wspomnieć, iż Drohiczyń w wiekach XVI-XVIII należał do najbardziej rozwiniętych gospodarczo miast na Podlasiu. Stolicą województwa podlaskiego został w 1520 r. Zapewne przyczyną tego było jego bardzo dogodnie komunikacyjnie położenie geograficzne. Przez stolicę Ziemi Drohiczyńskiej przebiegały ważne szlaki handlowo-tranzytowe. Jest zatem zrozumiałe, dlaczego Drohiczyń stał się drugim po Bielsku Podlaskim ośrodkiem handlu i produkcji rzemieślniczej. Ludności zajmującej się rzemiosłem stale przybywało. Jak podaje rejestr z 1580 r., na terenie miasta znajdowało się 35 siewców, 8 krawców i 5 kuśnierzy (Jabłonowski, 1909, 1-2).

Antoni Mironowicz podkreśla, że stosunki wyznaniowe na terenie Drohiczyzna nie były bezkonfliktowe. Ludności ruska i mazowiecka rywalizowała ze sobą i istniały między nimi animozje na tle wyznaniowym. Już w XV w., w przywileju wielkiego księcia litewskiego Aleksandra, nadającym miastu prawo magdeburskie 4 października 1498 r. można przeczytać o niezgodnym współżyciu mieszczan. „Z powodu różnicy praw i zwyczajów wynikających z różnic obrzędów łacińskich i greckich, pragnąc

przezo zaprowadzić między nimi dobre porozumienie i jedność, obdarzamy tych jednych, jak i drugich po obu stronach rzeki mieszkających prawem magdeburskim” (Mironowicz, 1999, 15). Aby ograniczyć ilość konfliktów na tle wyznaniowym, a przede wszystkim chcąc zlikwidować różnice w położeniu prawnym ludności ruskiej i mazowieckiej, książę litewski nadał wszystkim prawo magdeburskie. Zanim prawo magdeburskie zostało wprowadzone, stosowano w Drohiczyźnie normy prawa ruskiego i polskiego ze względu na mieszany skład narodowościowy. Prawo magdeburskie przyczyniło się do zmiany stosunków społecznych w stolicy Podlasia. Władza w mieście znalazła się w rękach patrycjatu wchodzącego w skład Rady i Ławy miejskiej. Członkami Rady i Ławy miejskiej byli w większości wierni obrządku łacińskiego. Konflikty w cechach rzemieślniczych miały zasadniczy wpływ na kształtowanie się ośrodków prawosławnych na terenie Drohiczyzna w XVII w. Cechy na Podlasiu powstawały stosunkowo późno, bo dopiero w drugiej połowie XVI w. Pierwszy cech na Podlasiu zorganizowany został w stolicy Ziemi Drohiczyńskiej. Do Unii Brzeskiej panowała w cechach względna tolerancja wyznaniowa. Statut cechu kupieckiego, który opracowano w końcu XVI w., nie faworyzował jakiegokolwiek wyznania. Świadczą o tym jego postanowienia dotyczące składnia ofiar i wyboru zarządu cechu, zgodnie z którymi połowę wosku otrzymanego z win sadowych oddaje się Kościołowi i Cerkwi; jednego roku powinien być wybierany większością głosów cechmistrz z Lachów i klucznik z Ruskiej strony, a w drugi odwrotnie (Jaroszewicz, 1847, 25; Jabłonowski, 1909, 82). Niestety wprowadzenie unii brzeskiej 1596 r. w dużej mierze naruszyło względnie unormowane stosunki wyznaniowe w cechach rzemieślniczych.

Monaster Przemienienia Pańskiego w Drohiczyźnie

Początki drohiczyńskiego monasteru Przemienienia Pańskiego (św. Spasa) sięgają XIII w. Szesnastowieczne źródła wskazują, że najstarszy drohiczyński ośrodek zakonny, położony w ruskiej części miasta, posiadał nieliczną grupę mnichów. Główną świątynią klasztoru była cerkiew pw. św. Spasa Izbawnika. Obok niej do monasteru należały: cerkiew pw. św. Eliasza i kaplica pw. św. Paraskiewy. Monaster drohiczyński swoje uposażenie wzbogacił licznymi dobrami ziemskimi drogą zakupów, darowizn i ofiar. Niektóre darowizny były znaczne i posiadały określony cel. Mikołaj Kozak i jego żona Nastazja Koloszanka w zapisie testamentowym 16 listopada 1624 r. ofiarowali klasztorowi trzy ogrody oraz „na szpital do tejże cerkwi św. Spasa drzewa sześćdziesiąt, żeby szpital zbudowano przy tej cerkwi, srebra dwie grzywnie na kadzielnice” (AWAK, 1908, 226-227). Monaster św. Spasa zaliczany był do niewielkich ośrodków zakonnych, których zadaniem było prowadzenie życia monastycznego. Cerkiew klasztorna pełniła zarazem funkcję świątyni parafialnej. Obsługę jej stanowili mnisi monasteru Przemienienia Pańskiego. Dla

nich w 1563 r. wybudowano cele klasztorne. Wzrost liczby mnichów w monasterze drohickim nastąpił po 1596 r. Do klasztoru przybyli duchowni usuwani z innych ośrodków zakonnych. Rozwój monasteru prawosławnego trwał do 1625 r. kiedy to starostą drohickim został nieprzychylnie nastawiony do prawosławia Marcin Leśniowski. Starosta przez cały czas piastowania swego urzędu wspierał nie licznym duchownym unickich w ich staraniach o cerkwie drohickie. Jego naciski doprowadziły do przejęcia przez grekokatolików na początku lat trzydziestych XVII w. cerkwi „sobornej” pw. Narodzenia NMP oraz cerkwi pw. św. Barbary. Unici domagali się, ponadto, oddania im pozostałych prawosławnych obiektów sakralnych. Groźba utraty cerkwi drohickich znalazła swoje odbicie w petycji posłów ruskich, złożonej elektorowi Władysławowi 10 listopada 1632 r. na sejmie elekcyjnym (AJZR, 656-658).

Na terenie miasta od 1633 r. działały bractwa cerkiewne. Powstały one w okresie konfliktów między prawosławnymi a unitami o cerkwie drohickie. O istnieniu zorganizowanej grupy mieszczan przy cerkwi Przemienienia Pańskiego świadczą liczne zapisy ziemskie na rzecz monasteru św. Spasa i przebywających w nim zakonników. Wzrost znaczenia bractwa św. Spasa w życiu Cerkwi na terenie Drohiczyna, a także powiększenie się dóbr klasztornych zmusiły przełożonego monasteru, Pachomiusza Packowskiego, do nadania 11 listopada 1641 r. pełnomocnictwa starszyzny bractwa dwóm członkom: Stefanowi Pudkowskiemu i Łukaszowi Woleńskiemu, na prowadzenie wszelkich prac gospodarczo-administracyjnych zgromadzenia. Do zadań plenipotentów ihumena należało reprezentowanie go przed władzami miejskimi i sądowymi. Bractwo św. Spasa zostało prawnie usankcjonowane dopiero w 1645 r. 30 kwietnia tego r., Władysław IV wydał przywilej dla ihumena monasteru Przemienienia Pańskiego, Pachomiusza Packowskiego potwierdzający prawa klasztoru do uposażenia, dziesięciny, łowienia ryb w rzece (AGAD, 321-323). Podczas wojny z Rosją i Szwecją monaster drohickie uległy zniszczeniu. Ihumen monasteru św. Spasa 29 stycznia 1659 r. poinformował urząd grodzki mielnicki, że w wyniku pobytu wojsk Rakoczego, szwedzkich i saskich zniszczeniu uległy wszystkie dokumenty. Wystąpił z pismem do króla o potwierdzenie jego przywilejów. Jan Kazimierz, pragnąc pozyskać ludność ruską Drohiczyna, 7 czerwca 1659 r. potwierdził prawa monasteru św. Spasa. W tym okresie nastąpiło potwierdzenie przywilejów klasztoru przez królów polskich: 28 marca 1670 r. przez Michała Korybuta Wiśniowieckiego i 24 marca 1676 r. przez Jana III Sobieskiego. Jan III Sobieski zwolnił, ponadto, dobra monasteru od wszelkich powinności i zezwolił na wolne łowienie ryb w Bugu, mielenie zboża w młynach wodnych i powietrznych, wywożenie drzew z lasu na potrzeby braci zakonnej. Król zezwolił również, ze względu na wylewy Bugu, na wybudowanie dla parafian monasteru w bezpieczniejszym miejscu kaplicy pw. św. Jerzego (APOII; AGAD, k. 382v-384). Tego samego 1676 r. na sejmie koronacyjnym prawa cerkwi drohickich, w tym i klasztoru św. Spasa, zostały potwierdzone specjalną konstytucją (Volumina Legum, 117). W końcu XVII

i w XVIII w. monaster Przemienienia Pańskiego stał się głównym ośrodkiem prawosławnym w Drohiczynie. Taką rolę monaster św. Spasa pełnił aż do upadku Rzeczypospolitej. Wobec małej ilości wiernych i ubóstwa monaster został rozwiązany decyzją Konsystorza Prawosławnego w Mińsku w 1824 r. Obecnie teren klasztoru, zwany Ruską Stroną, jest przysiółkiem należącym pod względem administracyjnym do wsi Góra w gminie Korczew. Budynków już nie ma, a śladem zespołu świątynnego jest miejsce zwane „Cerekwisko”.

Monaster Świętej Trójcy w Drohiczynie

Dzieje drugiego ośrodka zakonnego w Drohiczynie są ściśle związane z cerkwią pw. Świętej Trójcy. Powstała ona przed 1494 rokiem. Wielki książę litewski Aleksander 23 listopada 1494 r. wyposażył świątynię pw. Świętej Trójcy, zbudowaną na „Kramczewskiej Górze” po „lackiej” stronie Drohiczyna. „Namiestniku drohickiemu punu Jukutu Dowojnowiczu i innym Numiestnikom chto i na potom od nas budiet Drohiczyn dierzat, k gajewniku dalijesmo k Cerkwi Swiatoy Trójcy, szest ruczok miodu priesnego dani nuszoje plebanu Drohickomu” (RIB; APOII; Sosna, 1981, 515-516). Przywilej nic nie wspomina o istnieniu wówczas przy cerkwi drohickiej monasteru. Przypuszcza się jednak, że nieduży ośrodek zakonnny powstał wokół niej na początku XVI w. Ośrodek ten uległ w ciągu wieku rozwiązaniu, a jego mnisi weszli w skład monasteru św. Spasa. Cerkiew pw. Świętej Trójcy otrzymała bogate uposażenie i przywileje. Zygmunt August wydzielił jej w 1563 r. z gruntów miejskich dwie włóki ziemskie, osiem morgów ogrodów oraz dziesięcinę ze wsi Sieniewicze i Chrołowicze (APO-II; AWAK, 1908, 37-38). Wielkie znaczenie miało nadanie przywileju organizowania corocznych jarmarków wokół „Kramczewskiej Góry” w poniedziałek po Świętej Trójcy (Inwentarz VL, 581). Cerkiew pw. Świętej Trójcy posiadała też na „Kramczewskiej Górze” świątynię filialną pw. św. Barbary, z cudowną ikoną św. Patronki Męczennicy. Cerkiew pw. św. Barbary pełniła ponadto funkcję świątyni szpitalnej. Wzrost znaczenia tej cerkwi nastąpił po przejściu na nią w 1658 r. duchowieństwa z parafii św. Mikołaja. Wokół cerkwi pw. św. Barbary skupiło się wielu działaczy bractwa św. Mikołaja. Oni to byli inicjatorami reaktywowania ośrodka zakonnego przy cerkwi pw. Świętej Trójcy. Z wnioskiem o założenie monasteru żeńskiego przy cerkwi pw. Świętej Trójcy wystąpili: przełożony klasztoru Przemienienia Pańskiego Pachomiusz Packowski, zakonnik tego klasztoru, były starszy bractwa św. Mikołaja Warłaam Lewik i współzałożyciel tego bractwa Mateusz Odojewski. W odpowiedzi na wniosek metropolita kijowski Dionizy Bałaban wydał 9 czerwca 1659 r. przywilej zezwalający na założenie zgromadzenia, które 11 września 1661 r. konfirmował Jan Kazimierz (APOII; AWAK, 1908, 399-400). Przywilej metropolity określał jurysdykcyjną zależność i kompetencje ihumena monasteru św. Spasa nad zakonnikami Świętej Trójcy. Założenie mo-

nasteru Świętej Trójcy w Drohiczynie wywołało protesty strony unickiej. Szlachta katolicka i unicka żądała potwierdzenia praw Kościoła unickiego i obrony jego interesów. Postulaty szlachty znalazły swój wyraz w konstytucji sejmowej w 1676 r. (VL, 177). W odpowiedzi duchowni prawosławni przedłożyli królowi do potwierdzenia przywileje nadane dla monasteru Świętej Trójcy przez poprzednich monarchów: Jana Kazimierza z 9 września 1661 r. oraz Michała Korybuta Wiśniowieckiego z 28 marca 1670 r. Jan Sobieski zaakceptował 24 marca 1676 r. prawa klasztoru, a w innym przywileju z 6 maja 1677 r. dodał, „że mając wzgląd na ubóstwo monasteru Świętej Trójcy uwalniam go ze wszystkimi jego przynależnościami i gruntami od wszelkich poborów i podymnych, jako też żołnierskich eksekucji, chlebów i składów” (Jaroszewicz, 1847, 42). Jego następcą, August II Sas potwierdził 22 stycznia 1698 r. prawa klasztoru Świętej Trójcy oraz zapewnił jego mniuchom wolny połów ryb w Bugu i jeziorach, wywóz drzew z lasów królewskich na opał i budowę oraz wyraził zgodę na budowę młyna wodnego lub wiatraka. Przywilej monarchy określał sposób wyboru ihumena obydwu monasterów, w którym brali udział oprócz zakonników starsi bractwa św. Spasa. Sposób elekcji przełożonego, podporządkowanego jurysdykcji władcy łuckich, wiązał z monasterem Świętej Trójcy całą społeczność prawosławną Drohiczyna. August II zniósł wszelkie ograniczenia w stosunku do duchowieństwa ruskiego, zezwalając mu na pobieranie daniń od kupców w dniu Świętej Trójcy oraz przyjmowanie jałmużny (Biblioteka im. Ossolińskich, Wrocław, rkp 136/II, f. 38).

W XVIII w. sytuacja materialna i prawna klasztoru ulegała pogorszeniu. W 1762 r. przełożonym obu klasztorów drohickich został hieronim Dionizy. W dwa lata później, 12 stycznia, poinformował on metropolitę Gabriela Kremienieckiego o złym stanie klasztorów: „Oba nasze klasztory są biedne i choć posiadają niemało ziemi, to ziemia ta jest mało urodzajną i w okresie wiosennym zalewana przez rzekę Bug, zasiewy zboża i trawy są zanoszone mułem i piaskami”. Ponadto ihumen Dionizy doniósł, że monasteri zostały spustoszone przez wojska konfederatów w 1769 r. i wymagają remontów. W odpowiedzi konsystorz kijowski przeznaczył na pomoc zgromadzeniom drohickim sumę 200 rubli (Orłowski, 1894, 250-251). Przeprowadzone w drugiej połowie XVIII w. remonty pozwoliły przetrwać monasterowi Świętej Trójcy do 1842 r., kiedy to zgromadzenie zakonne decyzją władz cerkiewnych zostało rozwiązane.

Monaster w Wirowie

Wirów to obecnie nieduża wioska położona nad brzegiem Bugu niedaleko Drohiczyna. Pierwsze ślady prawosławia na tych terenach odnajdujemy w XIV w. Wtedy to wybudowano tu pierwszą świątynię. Niestety, nie ma bliższych danych na jej temat. Wykopaliska w grodzisku w Niewiadomej określają datowanie miejscowego osadnictwa na VI-X wiek. Najbliższe punkty osadnicze od tego

grodziska to Wirów nad Bugiem i Drohiczyn. W drugiej połowie XV w. dziedzicami osady zwanej wówczas Wyrowo byli między innymi: Iwaszko (1453 r.), Hrinko (1460 r.), Haczko (1469-1481r.). Są to nazwiska pochodzenia ruskiego. Pierwsza cerkiew w Wirowie powstała przed 1524 rokiem. Cerkiew została wybudowana przez Pawła, który był dziedzicem Wyrowa. Potwierdzenia tej fundacji dokonały w 1526 r. córki Pawła Eudoksja Koźlińska i Maria Brychowska. Duszpasterzem w tym czasie był o. Nestor (Kazimierski, red. 1982, 31, 55).

W 1712 r. na miejscu świątyni prawosławnej Iwan Godziewski ufundował unicką cerkiew pw. św. Jana Chrzciciela. W Akcie fundacji z 1726 r. zostało zapisane: „Funduję i de novo eryguję we wsi mojej dziedzicznej Wirowie cerkiew pod tytułem św. Jana Chrzciciela patrona mojego, a to naznaczając na górze przeciwko dworowi, za rowem, nad Bugiem, naznaczając tam miejsce i samą cerkiew na chwałę Bożą budującą, oraz przy niej swiaszczennika i sukcesorów jego puszczam siedliska wszystkie, poczynając od Bugu do Romana poddanego z ogrodami tak górnymi, jak i dolnemi wiecznemu czasu” Opis cerkwi odnajdujemy również w inwentarzu z 1726 r. „cerkiew wirowska pod tytułem Jana Krzyciela collationis pana Konstantego Kuszla, cześnika drohickiego. Przy której zostaje ad praesens Alexi Piotrowicz prezbiter wirowski. Cerkiew drewniana wpół stara [...], dzwonnica osobno od cerkwi. [...] Carskie drzwi snycerskiej roboty” (Ryżewski, red. 2006, 651).

Kolejnym, ważnym etapem w duchowym życiu Wirowa, była organizacja życia monastycznego. We wrześniu 1884 r. z Monasteru Narodzenia Matki Bożej w Leśnej przybyła do Wirowa ihumena Anna (Patto) wraz z dzieściami nowicjuszkami. Założyła tu prawosławną wspólnotę zakonną (filię Leśnej – skit). Przybyłe mniszki dały początek prawosławnemu monasterowi, który przetrwał do 1915 r. Siostry na miejscu zastały zrujnowaną świątynię i dwa stare domy. Dzięki ofiarom, które wpłynęły nie tylko z diecezji, ale także zagranicą można było odremontować świątynię i budynek parafialny, zbudować cele oraz założyć ogród. Z biegiem czasu powiększała się liczba mniszek. Monaster był wspierany przez ofiarodawców. Na początku XX w. przebywało w nim około dwustu mniszek. Dzięki zebranych funduszom monaster zakupił dwa niewielkie majątki. Mniszki początkowo borykały się z wieloma problemami. Nie zniechęcało ich to, ale konsekwentnie podejmowały coraz to nowe formy aktywności. Założyły szkołę dla dziewcząt oraz przychodnię lekarską, aptekę i szpital. W monasterskiej szkole pobierało naukę 88 dziewcząt i 23 chłopców. Mniszki zorganizowały też domowe nauczanie, w tzw. *szkolach gramotach*, we wsi Wirów i Mołożewie. Mniszki żyły według reguły napisanej przez ihumenię Annę. Główną zasadą, którą się kierowały było: „wszystko dla innych, nic dla siebie”. W 1897 r. monaster przyjął 11112 chorych, a w 1898 r. 7019, nie bacząc na pochodzenie, czy też wyznanie potrzebujących. Z każdym rokiem przybywało do monasteru coraz więcej pielgrzymów. Najwięcej ich zdążyło na Siedmiu Męczenników Machabejskich (1/14 sierpnia). 18 grudnia 1898 r. filia Leśniańskiego monasteru żeńskiego w Wirowie

została przekształcona w samodzielną żeńską wspólnotę zakonną o nazwie: *Wirowskaja Wszechmiłującego Zbawiciela Żeńska Pustelnia*, której przełożoną została ihumenia Anna. W 1902 r. ihumenia Anna zachorowała na suchoty. Zmarła 29 sierpnia mając niespełna 38 lat. Pochowana została po prawej stronie ołtarzowej części cerkwi. Na początku XXI w. proboszcz cerkwi siemiatyckiej przeniósł doczesne szczątki ihumeni Anny na monasterski cmentarz na Świętej Górze Grabarce (Charkiewicz, 1997, 17-18). W Wirowskim monasterze przebywało do 200 mniszek. Były tam trzy świątynie, a mianowicie cerkiew pw. Wszechmiłującego Zbawiciela, cerkiew refektarzowa pw. św. Leoncjusza i cerkiew pw. św. Serafina. Dzięki staraniom ihumeni Anny wybudowano w Wirowie obiekty, które służyły mieszkającym tu mniszkom oraz mieszkańcom okolicznych wsi: duży dwupiętrowy budynek dwuklasowej szkoły, duży budynek cerkiewnej szkoły im. św. Leoncjusza, trzypiętrowy budynek szpital-przychodnia (miesięcznie przyjmująca do 2000 chorych), jednopiętrowy dom starców (na około 30 osób), jednopiętrowy dom dla sierot (dla 320 dzieci), jednopiętrowy hotel, pięć domów dla duchowieństwa, domek-hotel, kamienną pralnię nad brzegiem Bugu, a także budynki gospodarcze oraz kilka warsztatów. Zbudowane zostały również dwie wiejskie szkoły dla dziewcząt i chłopców we wsi Czekanów i Mołozew. W monasterze zorganizowane były również warsztaty ikonograficzne, tkactwa, krawiectwa i introligatornia. Kontynuatorkami dzieła ihumeni Anny była ihumenia Zofia i ihumenia Zuzanna.

W 1915 r., podczas pierwszej wojny światowej, mniszki z Wirowa zmuszone były wraz z wycofującymi się wojskami rosyjskimi do emigracji w głąb Rosji. Tam zostały porozmieszczane po różnych klasztorach. W latach 1916-1923 w budynku monasterskim znajdowało się seminarium nauczycielskie, które prowadziły rzymskokatolickie siostry niepokalanki. Po wojnie w 1919 r. w Wirowie została erygowana parafia rzymskokatolicka. Następnie, Zgromadzenie Rodziny Maryi prowadziło szkołę podstawową oraz zakład dla dzieci specjalnej troski. Od 1946 r. istniał tam państwowy dom dziecka, a od 1958 r. zakład leczniczo-wychowawczy dla uzależnionych od alkoholu.

W dawnych budynkach monasteru władze zorganizowały szpital dla uzależnionych od alkoholu. Obecnie w budynkach monasterskich mieści się Państwowy Dom Opieki w Wirowie. W latach 1994-2000 odbudowano zrujnowaną cerkiew pw. św. Serafina. Obecnie mieści się w niej katolicka kancelaria parafialna. Cerkiew pw. św. Serafina przez długie lata stała pusta i podlegała dewastacji. W ubiegłym dziesięcioleciu dokonano w niej szeregu prac restauracyjnych. Poprawiono dach i odbudowano ściany. Niestety całkowitemu zniszczeniu uległy przepiękne freski ilustrujące życie św. Serafina. Dzięki staraniom dziekana siemiatyckiego, ks. Eugeniusza Nesteruka, krzyż z tej świątyni, który został zrzucony na ziemię, przeniesiono do Mielnika i ustawiono w centrum miasta. O tym, że w Wirowie istniał żeński monaster prawosławny, świadczą dawne budynki o charakterystycznej architekturze. Z głównego budynku przyszkolnej cerkwi pw. św. Leoncjusza zdjęto kopułę. O dawnym religijnym znaczeniu Wirowa świadczy także kilka zachowanych do dzisiaj krzyży pątniczko-pokutnych, które były ustawione na początku XX w. na terenie byłego klasztoru, po prawej stronie schodów prowadzących nad Bug oraz grób założycielki – ihumeni Anny, na dziedzińcu z prawej strony kościoła rzymskokatolickiego (dawnej cerkwi pw. św. Jana). Oprócz powyżej opisanych, wszelkie ślady świadczące o istnieniu prawosławia w okolicach Wirowa i działalności monasteru prawie całkowicie zostały zatarte. Jest jedynie przykościelna tablica, na której zostało umieszczonych kilka informacji na temat prawosławnego monasteru w Wirowie. (Sawicki, 2003, 89-90).

Życie monastyczne odgrywało ważną rolę w życiu społeczności prawosławnej dawnej Rzeczypospolitej. Wierni często pielgrzymowali do monasterów. Szczególnego znaczenia nabierały te ośrodki zakonne, w których znajdowały się cudowne źródła, ikony lub relikwie świętych. Monastery w dawnej Rzeczypospolitej były centrami życia duchowego, kulturowego i oświatowego. Istotną funkcję w wymiarze lokalnym miały mniejsze ośrodki zakonne. Na terenie miast Wielkiego Księstwa Litewskiego monasterium w XVIII w. stały się główną ostoją prawosławia i centrami opozycji antyunijnej. W nich też uczono patriotyzmu, miłości do Boga, Ojczyzny i bliźniego.

Bibliografia

- Akty wydawajemyje Wileńskoju Archeograficzskoju Kommissieju dla razbora driewnich aktów w Wilnie, Wilno 1865-1914. AWAK
- Archiwum Jugo-Zapadnoj Rossii, wydawajemyj Kommissijeju pri Kijewskom, Podolskom i Wołyńskom Gienieral-Gubiernatorie, AJZR
- Archiwum Główne Akt Dawnych Warszawa AGAD
- Archiv Petersburskawo Otdielenija Instituta Istorii Akademii Nauk Rosji APOII
- Biblioteka im. Ossolińskich. Wrocław.
- Charkiewicz, J. (1997). Monaster w Wirowie, *Czasopis*, nr 5(76), s.17-18.
- Jabłonowski, A. (1909). *Źródła dziejowe*, t. XVII, *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym*, t. VI, cz. I, *Podlasie*. Warszawa.
- Jaroszewicz, J. (1847). *Drohiczyn, opis historyczny*. Wilno.
- Kazimierski, J. i Charkiewicz, J. (red.) (1982). *Dzieje Sokolowa Podlaskiego i jego regionu*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Mironowicz, A. (1991). *Podlaskie ośrodki i organizacje prawosławne w XVI i XVII wieku*. Białystok: Archidiecezja Prawosławna Białostocko-Gdańska, Uniwersytet Warszawski Filia w Białymstoku.
- Orłowski, P. (1891). Materiały dla historii żywszych w przedzielach Polzi Drohiczynskich Troickogo i Pieroobrażenskogo

- monastynie. *Chelmsko-Warszawskie Jeparchialnyje Wiedomosti*, 15. (8, 126-128).
- Orłowski, P. (1894). Zаметка о бывших в Polsce Drohiczyńskich монастырях. *Chelmsko-Warszawskie Jeparchialnyje Wiedomosti*, 18. (15, 250-251).
- Pismo Świętego Starego i Nowego Testamentu Biblia tysiąclecia*. (2007). Poznań.
- Ryżewski, G. (red.). (2006). *Sokołów Podlaski Dzieje miasta i okolic*. Białystok – Sokołów Podlaski: Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Regionalny Ośrodek Badań i Zabytków w Białymstoku.
- Sawicki, D. ks. (2003). *Historia Klasztoru Św. Św. Marty i Maryi na Św. Górze Grabarce Ze Szczególnym Uwzględnieniem Miejscowego Kultu Chrystusa Zbawiciela*. Rozprawa doktorska. Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie. Warszawa.
- Sosna G. (1981). Drohiczyń. Historia miasta i dzieje prawosławia. *Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*. z. 1-2, s.122-123.
- Sosna G. (1978). Historyczny zarys Kościoła prawosławnego od zarania dziejów do chwili obecnej na terenie województwa białostockiego. *Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła prawosławnego*. z.3-4, s. 63.
- Volumina Legum. t.4, t. 5.

Rozmiar artykułu: 0,8 arkusza wydawniczego

ΕΛΠΙΣ

CZASOPISMO TEOLOGICZNE
KATEDRY TEOLOGII PRAWOSŁAWNEJ
UNIwersYTETU W BIAŁYMSTOKU

ADRES REDAKCJI
ul. Ludwika Zamenhofa 15, 15-435 Białystok, Polska
tel. 85 745-77-80, e-mail: elpis@uwb.edu.pl
www.elpis.uwb.edu.pl